

Silva Novljan, Narodna in univerzitetna knjižnica **Čas prostosti v knjižnici**

Izvleček

Knjižnica je prostor, kjer se lahko uživa prostost, pridobi prosti čas po učinkovito opravljenem nujno potrebnem delu, dobi spodbude in ideje za aktivno preživljanje prostega časa, kjer se uživa ob sprejemanje kulturnih, umetniških in drugih dobrin ali odkrivanju znanja. S svojo knjižnično zbirko in storitvami zagotavlja posamezniku pravico do prostega časa, pravico do preganjanja dolgčasa, do sproščujoče aktivnosti, kjer je v ospredju želja pred potrebo, pa naj si bo raziskovalna ali ustvarjalna, do časa, ko je lahko posameznik kar je, kar želi biti in to tudi v prostorih knjižnice.

Knjižnica mora pri uresničevanju namena posvečati pozornost dejavnostim, ki jih posameznik mora opravljati in tistim, ki jih želi. V prispevku opozarjamo na značilnosti njenega delovanja na tem področju, ugotavljamo, čemu daje prednost ter kako lahko razbremeni obvezno delo.

Ključne besede: knjižnice, splošne knjižnice, prosti čas, uporabniki, knjižnične storitve, branje, informacijska pismenost

0 Uvod

O prostem času lahko razmišljamo kot o možnem pozitivnem in negativnem elementu človekovega bivanja, o vlogi knjižnice v njem pa kot o dejavniku, ki lahko razvija njegove pozitivne učinke oziroma zmanjšuje negativne. Prizadevanja knjižnic segajo na področje ugotavljanja potreb ljudi v prostem času in na načrtno razvijanju knjižnične zbirke in storitev, ki prispevajo, da se prosti čas posameznikov povečuje in koristno (aktivno) preživi. Knjižnica ta čas, ki je namenjen predvsem sprostitvi, prepoznava za pomemben dejavnik razvoja posameznika in okolja. Povezuje ga z uspešnim in učinkovitim opravljanjem določenih obveznosti, še posebej pa z raziskovalno dejavnostjo in ustvarjalnostjo posameznikov, ki ju drami, spodbuja in razvija oziroma omogoča. To pa so koristi, ki ne prinašajo zadovoljstva samo posamezniku, ampak tudi okolju. Ker se knjižnica zaveda pomena posameznika, njegove moči pri oblikovanju in razvoju okolja, se prostemu času načrtno posveča in oblikuje knjižnično zbirko in storitve tako, da povečuje število posameznikov, ki v prostem času raziskujejo, ustvarjajo, pri čemer poudarja spoštljiv odnos do okolja in ohranjanja različnosti.

V nadaljevanju si bomo pogledali, kako knjižnice obravnavajo prosti čas, kako zadovoljujejo potrebe prostega časa v knjižnici in zunaj nje. Pri tem se bomo naslanjali na podatke o uporabi knjižnice in poskušali iz analize izluščiti predloge za razvoj.

1 Prosti čas, knjižnična tema?

Brez težav najdemo na spletnih straneh urada za statistiko podatek, da so splošne knjižnice najbolj obiskani javni zavodi, bolj kot kinematografi, muzeji, gledališča, športni zavodi. V zadnjem poročevalskem letu 2003 so imele 8.492.742 obiskovalcev,¹ na državljana v povprečju 4,25 obiskov. Koliko bi jih šele bilo, če bi dosegle svoj cilj in povečale članstvo iz

¹ Novljan, 2004

sedanjih 25,38% včlanjenih prebivalcev na 40%?! Člani kar pogosto obišejo knjižnico, vsak v povprečju 16,83 krat, pri vsakem obisku pa si izposodijo v povprečju 2,55 enot knjižničnega gradiva iz knjižnične zbirke splošnih knjižnic, ki obsega 8.147.747 enot, ali pa se udeležijo katere izmed 13.296 njihovih prireditev. Za to imajo kar precej priložnosti, saj jih vsako izposojevališče pripravi povprečno 56 na leto (izobraževalnih, kulturnih, pa tistih c ciljem razvijanja bralne kulture in za posebne skupine uporabnikov), na eni pa je okoli 40 obiskovalcev. Če bi se tem izposojevališčem pridružilo še manjkajočih, približno, 70 izposojevališč, 10 bibliobusov in če bi vsa dosegla razvitost, kot jo predvidevajo standardi², potem, recimo, bi imeli manj problemov s prostim časom.

Ali je prosti čas sploh problem, tema za knjižnice, ki ji je potrebno nameniti posebno pozornost? Bi knjižnice morda z rastjo prostega časa dosegle svoje cilje brez izboljšanja svoje dostopnosti, bi se z izboljšanimi zmogljivostmi lahko uspešno prilagodile potrebam sodobnega časa tudi brez posebne strokovne obravnave prostega časa? Ko se prosti čas kot tema izpostavi, takoj natrosi kopico vprašanj: kaj je danes prosti čas, je dolgčas prosti čas, imamo pravico do brezdolja, kdo ga ima, kako ga uporabi, ga potrebujemo, koliko, kaj pomeni za posameznika, okolje, gospodarstvo, potrošnjo, kulturo...za medsebojne odnose, koliko je prosti čas res prost, je potrebna in mogoča meja med prostim in obveznim, med družbeno priznanim in osebno hotenim, je nedelo, lenarjenje v prostem času priporočljivo, opravičljivo, ga imamo preveč, ga ne znamo uspešno izrabiti pa nas pahne v depresijo, in podobno, ki nakazujejo širino problematike, s katero se srečajo knjižničarji, ko načrtujejo storitve za njegovo uspešno in učinkovito preživljanje. Posameznik ima do njega zmeraj osebni odnos in pogosto zelo osebno opredelitev, npr. Peter Weibel pravi: »Prosti čas je edina resničnost našega življenja« (Pesnitve na razstavi 1973), ki se veže predvsem na posameznikovo svobodo pri opredeljevanju potreb in želja. Prosti čas je bil nekoč čas, ko si lahko počel, kar si želel, in bilo naj bi ga vsaj toliko, da si se spočil. Kocijan³ pravi, da je to »čas, ki nam ostaja po opravljenem nujno potrebnem delu.« Ugotavlja, da se je povečal in da obstaja težnja, da bi postal izredno pomembna sestavina pri oblikovanju človekove osebnosti. Obstaja ta težnja še danes, je pomembna sestavina načrtovanja knjižnične dejavnosti?

Prosti čas vsekakor ni samo geslo v katalogu knjižnic, vsebina knjižničnega gradiva, ampak tudi tema, s katero se morajo knjižnice spoprijeti in v organizaciji knjižnice in storitev predvideti tudi tiste za prosti čas njihovih uporabnikov. Načrtovati morajo njihovo kakovost, da jih bo posameznik zaznal kot osebno korist, ki mu prinaša zadovoljstvo. Ponudba knjižnic je lahko kar široka. Ponujajo možnosti za načrtovanje, izrabo prostega časa, pomagajo pridobiti prosti čas, spodbujajo rast prostega časa na račun skrajševanja časa za obveznosti, preprečujejo dolgčas, spodbujajo pestrost preživljanja prostega časa, preprečujejo osamljenost, ki jo lahko povzroča, ponujajo možnosti za učinkovito sprostitev, za njegovo skrajševanje z iskanjem možnosti za vrnitev izgubljene delovne obveznosti. Kako to počnejo danes, za koga, s kakšnim ciljem, kako uspešne so pri tem, s čim merijo svojo uspešnost, ne vemo kaj dosti. Francoski knjižničarji so poročali o porastu izposoje knjig ob zmanjševanju obveznega delovnega časa. Kocijan pa poroča⁴ da bi pri nas leta 1972 32,6% anketiranih bralo, pa nimajo časa. V naših splošnih knjižnicah se izposoja knjižničnega gradiva od leta 1990, kot poroča Novljan, povečuje zelo izrazito⁵, a študije o morebitnem vplivu prostega časa na porast izposoje nimamo. Ne vemo, ali je porast posledica vedoželjnosti, povečane dostopnosti knjižnic ali povečane količine prostega časa oziroma česa drugega.

² Standardi, 2005

³ Kocijan, 1974, str. 9

⁴ Kocijan, 1974, str. 20

⁵ Novljan, 2004, str. 19

Prosti čas je nedvomno pomemben element posameznikove uspešnosti in videti je, da je pomemben tudi za uspešno delovanje knjižnic, za uporabo njihovega gradiva in storitev. Tako upravičeno pričakujemo, da se bodo knjižnice trudile za njegovo povečanje tudi tako, da bodo posameznikom pomagale učinkovito dosegati njihove cilje, ki izhajajo iz delovnih in študijskih obveznosti. To se v resnici že dogaja in tako delovanje označuje knjižnico za prijazno ustanovo; kaže pa se npr. v pomoči za hitro izbiro gradiva, v informacijskem opismenjevanju, v oblikovanju študijskega prostora, v oblikovanju prostora za sprostitev, ki jo študirajoči potrebuje med študijem, in podobno. Strokovna priporočila za delo splošnih knjižnic upoštevajo prosti čas kot pomembno postavko pri načrtovanju njihove odprtosti. Bile naj bi odprte, kadar imajo prebivalci čas za njihov obisk, tudi v nedeljo, če je potrebno. Ob takem priporočilu pa se pojavijo še druga vprašanja: Kaj pa prosti čas knjižničarjev? Kako so motivirani za delo, ko imajo drugi prosto?, ki so povezana s kakovostjo opravljanja storitev in jih vodstvo knjižnice ne more zanemariti.

Kot vidimo, tema spodbuja razpravo o nalogah knjižnic in načinih njihovega izvajanja, o prioritetah pri omogočanju in zadovoljevanju potreb, ki izhajajo iz prostega časa. Vsekakor pa dostopnosti dobro delujoče knjižnice ne moremo izključiti iz aktivne izrabe prostega časa: vse več posameznikov jo uporablja in vse bolj pogosto. Vzroki so raznoliki in se vežejo na spodbujeno zanimanje za njihovo ponudbo, na povečano količino prostega časa, ali na kaj drugega, celo na pomanjkanje denarja za izbiro druge dejavnosti. Indeks števila enot knjižničnega gradiva na prebivalca je od leta 1990, ko so knjižnice imele 2,4 enote gradiva na prebivalca, zrasel v letu 2003⁶ na 170 (4,08 enote knjižničnega gradiva). Izposoja na člana ima v tem obdobju podobno rast, indeks 172, obisk članov v knjižnici tudi (indeks 168), izposoja na obisk pa le indeks 127. Člani knjižnic so postali redni obiskovalci knjižnice, obiskali so jo 6,83 večkrat v letu 2003 kot leta 1990, ko so jo obiskali 10 krat, k čemur je pripomogla tudi ponudba knjižničnega gradiva in storitev, ki je omogočala izbiro za potrebe obveznega in prostega časa, ob vsakem obisku pa so si izposodili le 0,55 več enot kot leta 1990. Člani so dvignili tudi povprečje izposoje na prebivalca iz 4 enot na 10,84 enot (indeks 271), ker se je povečalo tudi število članov (indeks 157). K tej rasti pa so prispevale knjižnice še s povečano ponudbo prireditev (indeks 210), s katerimi so vabile k branju in obiskovanju knjižnice.

Potreba po obiskovanju knjižnice se razvija v zelo zaželeno navado, za katero si prizadevajo knjižnice. Znotraj nalog na področju prostega časa bosta v prihodnosti v ospredju dve, ki ju bodo morale knjižnice razvijati še naprej za učinkovito pripravo storitev in uspešno zadovoljevanje potreb njihovih prebivalcev po aktivnem preživljanju prostega časa, ki bo razveseljevalo posameznika, ga osebno in osebno bogatilo ter mu omogočalo, da svoje zadovoljstvo, dognanja in spoznanja deli z drugimi. To sta:

- razvijanje pismenosti, še zlasti bralne,
- vzdrževanje in razvijanje tradicionalne knjižnice ob elektronski.

Prva naloga je pogoj za sprejemanje večine sporočil, ki jih ponuja knjižnica. V šolski knjižnici osnovne šole Milojke Štrukelj v Novi Gorici imajo napis »Najprej se učimo brati, potem beremo, da se učimo«, ki nas spomni, da je lahko vsako branje učenje in da je branje še zmeraj predpogoj za kulturne in socialne aktivnosti, tudi za kakovostno preživljanje prostega časa. Zato ni nenavadno, da mu knjižnice posvečajo trajno posebno skrb in da intenzivno sodelujejo pri njegovem razvijanju. Je tudi predpogoj za uporabo elektronskih virov, s

⁶ Novljan, 2004, str. 17.

katerimi knjižnice povečujejo dostopnost svojih knjižničnih zbirk in storitev za preživljanje prostega časa v varnem in spodbudnem okolju, kakršno ponujajo njihove spletne strani na medmrežju, dragoceno pa je branje tudi, ker daje močne spodbude za druženje.

Prav druženje, osebna komunikacija, pa je drugo pomembno področje, ki bogati prosti čas posameznika in okolje, in knjižnice ob naraščajoči individualizaciji, življenju znotraj zidov (delo na domu, izobraževanje na daljavo, nakupovanje na daljavo, uporaba knjižnice in drugih javnih zavodov na daljavo in podobno) še posebej skrbno razvijajo pogoje in storitve za aktivno osebno srečevanje posameznikov, skupin znotraj knjižnice ali z njeno pomočjo. Nobena dobra knjižnica ne spregleda svoje moči pri odpravljanju socialne izključenosti, še zlasti med otroki. Z njeno pomočjo in storitvami, kjer so še posebej pomembne prireditve, kjer se srečujejo bogati in revni, otroci iz različnih družbenih okolij, se lahko posameznik iz ranljivih socialnih skupin vključuje v aktivnosti brez diskriminacije, z občutkom sprejetosti krepki svojo samozavest in izraža ustvarjalne in socialne zmožnosti.

2 Preživljanje prostega časa s pomočjo knjižnice

Poglejmo si možnosti, ki jih knjižnica ponuja za branje kot najpogostejše prostočasne aktivnosti v knjižnici ali spodbujene z njeno pomočjo zunaj nje. Pomagali si bomo kar s Proustovim razmišljanjem o branju⁷, ker ponuja opredelitev namena branja, ki se navezuje na knjižnične storitve, načelno namenjene spodbujanju aktivnosti pri prebivalcih:

»Dokler je branje za nas spodbujevalec, čigar čarobni ključi našim najglobljim jazom odpirajo vrata bivališč, v katera sicer ne bi znali vstopiti, je njegova vloga v našem življenju odrešilna. Po drugi strani pa branje, kadar nas ne prebudi za osebno življenje duha, ampak ga skuša nadomestiti, kadar se nam resnica ne kaže več kot ideal, ki ga lahko uresničimo samo skozi intimni razvoj svoje misli in trud svojega srca, ampak kot nekaj materialnega, shranjenega med listi knjig kot sladkost, ki so jo pripravili drugi in po kateri moramo samo seči na polico v knjižnici ter jo pasivno zaužiti ob popolnem mirovanju telesa in duha, postane nevarno.«

Branje kot spodbuda je sprejeto v okolju knjižnice kot tisto, ki je kakovostno takrat, kadar ne nadomešča osebne dejavnosti, ampak jo vzdrži za aktivnost. Lahko je spodbuda v obliki ideje za drugo (nebralno) aktivnost, lahko je branje, ki aktivira naš razum, čustva. Koliko prostega časa namenimo takemu branju, lahko ocenimo po izposoji knjig v splošnih knjižnicah, ki so bolj kot druge knjižnice namenjene preživljanju prostega časa. Za tako oceno pa je morda še najbolj primerno leposlovje. Velja namreč za tipično branje v prostem času in je pogost način izrabe prostega časa. Najpogosteje sta bralka in bralec izbrala za branje leposlovje tudi iz založniških programov za leto 2000. Med 13 -timi vsebinsko in namembnostno različnimi področji v teh programih je izposoja leposlovja v splošnih knjižnicah v letu 2001 dosegla najvišji odstotek, 29,99%⁸. Odrasli so si izposojali predvsem nezahtevno leposlovje (84,17%), ostalo leposlovje občutno manj: sodobni roman (9,68%), poezijo (3,91%) in klasike (2,23%). K temu so jih spodbujale knjižnice, ki so ponudile največ nezahtevnega leposlovja (52,10%), poezijo malo nad njihovimi pričakovanji (23,53%), precej manj pa sodobni roman (15,13%) in klasike (9,2%). Struktura izbire ne kaže na pretirano aktivno preživljanje prostega časa, na aktivno sprostitvev, prej na pasivno sprostitvev, ki jo ponuja šablonska zgodba, zavita v nezahtevno besedilo.

⁷ Proust, 2004, str. 1517.

⁸ Novljan, 2005, str 146

Odrasli so si v letu 2001 izposodili v splošnih knjižnicah 243.764 leposlovnih knjig⁹. Koliko ur prostega časa jim je prineslo branje teh knjig in komu je bil tak način preživljanja prostega časa najbolj potreben? Na prvo mesto so izposojajo leposlovja uvrstile vse kategorije bralcev: študenti, zaposleni, srednješolci, nezaposleni, upokojenci. Med temi skupinami pa so največji bralci leposlovja po številu izposojenih enot zaposleni člani, ne pa tudi po deležu leposlovja med ostalimi izposojenimi knjigami. Tu so prednjačili upokojenci s 67,5%, sledili so jim zaposleni člani s 37,6%, nezaposleni s 34,1%, srednješolci z 31,6%, študenti z 29,8%. Pri slednjih dveh skupinah članov, bi lahko nekaj njihovega branja prišteli tudi med študijsko obveznost.

Člani naših splošnih knjižnic imajo torej radi leposlovje in mu dajo prednost v načinu preživljanja prostega časa z branjem. Ta ljubezen pa ni brezpogojna. Če ni knjižnice, ali če je daleč, premagajo člani knjižnic pot do nje v primeru šolskih obveznosti, ko si želijo izposoditi učbenike, potrudijo se tudi do knjig s področja ekonomije in prava, ne pa za obisk knjižnice za aktivno preživljanje prostega časa s knjigo s področja umetnosti, religije, leposlovja, matematike, še zlasti ne na podeželju.¹⁰ Knjižnice so imele usklajeno nabavo s povpraševanjem pri leposlovju,¹¹ večjo ponudbo od povpraševanja pa pri družboslovju, umetnosti in religiji. Znotraj religije pa so člane pritegnili posamezni naslovi nadpovprečno. Bolj usklajeno ponudbo z željami so imele knjižnice pri priročnikih, ki so tudi priljubljeni med uporabniki splošnih knjižnic. Kar nekaj teh bi lahko povezali z aktivno uporabo prostega časa, vse več pa se uporabljajo tudi pri formalnem izobraževanju. Lahko pa bi imele knjižnice večjo ponudbo na področju medicine, po kateri posegajo člani tudi takrat, ko ni v priročniški obliki.

Taka nabavna politika ne spodbuja ravno pestrosti preživljanja prostega časa. Knjižnica nedvomno sodeluje pri človekovem izobraževalnem, intelektualnem in sprostitvenem življenju s tem, ko z nabavno politiko oblikuje strukturo branja. Pri tem mora delovati v javnem interesu. Ta se vsaj sedaj kaže, če pogledamo dokumente ministrstva za kulturo,¹² v spodbujanju kakovosti branja. To pa ni vselej usklajeno z liberalno usmerjeno knjižničarsko doktrino »ljudje naj berejo, kar želijo, samo da berejo«. Oblikovana je verjetno na ugotovljenem nivoju bralne pismenosti. Knjižničarji dajejo prednost pri zadovoljevanju bralnih potreb tistim, ki izhajajo iz želja, pa ne samo zaradi potreb prostega časa, ampak tudi zaradi upoštevanja bralnih zmožnosti svojih članov. Zadnje čase pa že srečujemo v njihovi dejavnosti prireditve za ciljne skupine, s katerimi poskušajo dvigniti bralno pismenost¹³ in tako pripomoči k pestrejši izbiri gradiva in s tem h kakovostnejšemu načinu preživljanja (tudi prostega) časa.

Nabavna politika naj bi skupaj s storitvami pomagala posameznikom načrtovati prosti čas v skladu z njihovimi željami, zmožnostmi in možnostmi, kje in kako ga naj preživijo, ponudi lahko izbiro načinov. V to izbiro pa se vse bolj vključuje neknjižno gradivo, ki povečuje pestrost preživljanja prostega časa in razvija druga področja pismenosti (npr. vidno, slušno), posameznikom s posebnimi potrebami pa je pogosto tako gradivo tudi edina pot do avtorjevih sporočil. Avdiovizualno gradivo, za uporabo katerega potrebujemo tehnično opremo, pa privabi uporabnika, da svoj prosti čas preživi v knjižnici, kadar sam nima opreme.

⁹ Novljan, 2005, str. 135

¹⁰ Novljan, 2005, str. 140

¹¹ Novljan, 2005 str. 139

¹² Nacionalni program za kulturo, 2004

¹³ Martinčič, 2005

3 Preživljanje prostega časa v knjižnici

Knjižnica daje veliko, ko omogoča neomejeno izbiro pri zadovoljevanju raznolikih potreb, tudi za lenarjenje, branje brez slabe vesti, načrtovanje preživljanja prostega časa, za pozabo, začasen odmik iz realnosti z berilom, ki po koncu branja omogoči vstop v realni svet brez popotnice, kakršno ponuja kakovostno berilo v obliki dvomov, vprašanj, želje po komunikaciji z drugim, po razčiščevanju, raziskovanju. Ko je taka izbira pretehtana uporabnikova odločitev za sprostitev, bo koristna in nič ne bo škodovala knjižničarjevemu profesionalnemu ugledu. Ta se zamaje, ko knjižničar ne spoštuje uporabnikove zmožnosti in mu ne pomaga pri izbiri gradiva za preživljanje prostega časa v skladu z njegovimi možnostmi.

Številke vsekakor opozarjajo kulturno administracijo in knjižničarje, da premislijo, v katero smer razvijati knjižnice, kjer podkrepiti, podpreti njihovo delovanje, predvsem pa opozarjajo, da je vsak posameznik vreden pozornega pogleda in obravnave in najboljše storitve. Posebno obravnavo bi tako potrebovale skupine prebivalcev s posebnimi potrebami, ki še niso uporabniki knjižnic. Pa ne zato, ker ne bi imeli prostega časa, imajo ga lahko celo preveč, več kot želijo, ampak zato, ker jim knjižnice ne ponujajo gradiva in storitev v skladu z njihovimi zmožnostmi (etnične skupine, slepi, slabovidni, gluhi, naglušni, brezposelni in podobe ranljive skupine).

Pravica do prostega časa ni dobrina samo za tiste, ki so v delovnem razmerju, zato mora knjižnica ugotavljati potrebe po aktivnem preživljanju prostega časa pri vseh prebivalcih. Posebne pozornosti bodo deležne skupine, katerih posamezniki pogosto obiščejo knjižnice, da bi znotraj njih koristno izrabili svoj prosti čas. Zato danes poudarjajo v oblikovanju knjižničnega prostora stol in različnost njegovih pojavnih oblik pove marsikaj o raznolikosti ponudbe za aktivno preživljanje prostega časa v knjižnici, znotraj katere se neovirano srečujejo v komunikaciji avtor, uporabnik in knjižničar kot posrednik med obema. Avtorjevo sporočilo privabi posameznika v knjižnico, ki mu ponudi poleg tega še pogoje (dejavnosti primeren prostor in opremo), da ga uporabi za informiranje, študij, raziskovanje, sprostitev. Prihajajo pa tudi zaradi druženja, ki ga knjižnice spodbujajo s prireditvami ali z oddajanjem prostora, prihajajo zato, da znotraj knjižnice predstavijo rezultate svoje ustvarjalnosti, ki so lahko tudi posledica prostega časa, ali pa prihajajo, da si skrajšajo prosti čas s pomočjo knjižnice, da s študijem pridejo do dela, do obveznosti, prihajajo, da so sami s sabo. Raznolikost namenov, ki usmerjajo ljudi v knjižnico, ta lahko še poveča. Načrtno spodbuja obisk na različne načine, pri čemer so ji pri spodbujanju v pomoč raziskave o preživljanju prostega časa. Njihove podatke uporabi za nagovor in oblikovanje ponudbe, ki je dodatna vrednost k njihovem sedanjemu načinu preživljanju prostega časa. Načrtnega snubljenja se knjižnica loti zato, ker ve, da dober prvi obisk ne bo zadnji, da se posamezniku z vstopom v knjižnico odpirajo možnosti, ki jih morda ni poznal, in uporaba katerih lahko njegov prosti čas spremeni v korist tudi za druge. Zato knjižnica jasno pove, kaj nekdo lahko počne v knjižnici, kje, kako in zakaj.

4 Koristi preživljanja prostega časa v knjižnici

Odlika knjižnice je prosta izbira prave možnosti za zadovoljitev prepoznane potrebe. Druga odlika je varnost, ki jo zagotavlja pri uporabi informacij, bodisi znotraj fizičnega ali virtualnega prostora, tretja pa prijaznost storitev, ki jo razbiramo iz enostavne in hitre dostopnosti informacij, spoštljive obravnave potrebe in posameznikove zmožnosti za njeno zadovoljitev. Potrditev kakovostnega delovanja išče knjižnica v rasti števila članov, izposojenih enot knjižničnega gradiva, predvsem pa v zadovoljstvu uporabnikov. Na rast

številki vplivajo namreč tudi uporabniki, ki so bili nezadovoljni z izbiro, ureditvijo, pomočjo, svetovanjem, a so prisiljeni obiskati knjižnico, ker nimajo druge izbire. Zato se knjižnice trudijo zmanjševati možnosti za slabo počutje. Učinkovita pot za to je vključevanje javnosti v delo knjižnice, v oblikovanje in izvajanje programa. Na ta način pa lahko marsikateremu posamezniku pomagajo aktivno preživeti tudi prosti čas. Prostovoljno delo kot možna oblika preživljanja prostega časa si počasi utira pot v naše knjižnice in je dragocen prispevek za kakovostno preživljanje prostega časa drugih (pomoč pri učenju, branje drugim, družabne igre in podobno), pa čeprav ne bo zmeraj preživet v knjižnici (npr. knjižnica v posameznih primerih s soglasjem staršev omogoči le tem, da niso prisotni v knjižnici v času ure pravljič), lahko pa obogati tudi ponudbo knjižnice (npr. zbiranje domoznanskega gradiva, predstavljanje gradiva).

Kakovostno delo knjižnice omogoči, da je čas v knjižnici preživet koristno. Občutek zaželenosti, prostosti je tisti, ki zmore prosti čas, pa tudi obvezno delo, spremeniti v sproščujočo aktivnost, še zlasti ob zavedanju, da lahko računamo tudi na knjižničarjevo pomoč. Knjižnici se z večanjem in sedanjim poudarjanjem aktivnega preživljanja prostega časa povečujejo možnosti za ciljno načrtovanje storitev za raznolike načine preživljanja prostega časa. Pri tem se knjižnica poveže z drugimi ponudniki in z sodelovanjem oklepi svoj položaj v okolju. V okoljih z bogato ponudbo je navadno ponudba knjižnic bogatejša, prav tako obisk knjižnic. Še posebej skrbno mora knjižnica pripraviti ponudbo storitev za kraje, kjer je malo prostega časa ali malo možnosti za raznoliko preživljanje, pri čemer te niso povezane le z denarjem, ampak tudi s kulturo bivalnega okolja. V tem primeru še posebej izstopa sodelovanje z okoljem, z vsemi društvi, v katera se ljudje včlanijo, kjer preživljajo prosti čas. S predstavljanjem društvene dejavnosti v knjižnici se bogati domoznanska dejavnost knjižnice, članstvo in možnosti za pripravo skupnih razvojnih projektov. Koristi preživljanja prostega časa v knjižnici ali z njeno pomočjo so obojestranske, imata jih knjižnica in uporabnik, njihovo merilo uspešnosti pa je zadovoljstvo uporabnika in gospodarska rast okolja ter rast kulture bivanja.

5 Zaključek

Kam naj grem?, Kaj naj počnem? sta pogosti vprašanji na področju prostega časa, na kateri je možno dobiti odgovor tudi v knjižnici. Ker tega še nimajo vsi prebivalci v zavesti, je prav, da jih knjižnica spomni na to in jim ponudi konkretne storitve, pri čemer ne bo nič narobe, če bo šla v podrobnosti, kadar bo to potrebno za pridobitev določene skupine, npr. povabilo strastnim reševalcem križank na reševanje križank. Izbiranje vsebine za ugotovljene potrebe dopolnjuje prav tako pomembna izbira načinov izvedbe storitev. Knjižnica ne bo dosegla uspeha samo z dobro zbirko knjižničnega gradiva, ampak takrat, ko jo bo potrebam primerno predstavila. Predstavljanje se začne z vsebinsko obdelavo v katalogu, znotraj katere lahko predstavi tudi namen dela, z ureditvijo gradiva v prostem pristopu, ki je lahko tematska (zgodbarska), teme pa izbrane z upoštevanjem interesov okolja, s posebnimi ponodbami za posamezne cilje skupine, in podobno. Programi, ki jih razvijajo knjižnice za aktivno preživljanje prostega časa kot posebno ponudbo, so pogosto narejeni tako, da uporabniki pridobijo še nekaj znanja o uporabi knjižnice in informacijskih virov, spoznajo posebnosti knjižničnega gradiva in zbirk, s čimer si povečajo možnosti za izbiro. Npr. povabilo k izdelavi družinskega drevesa, k spoznavanju rojstnega kraja, je hkrati lahko informacijsko opismenjevanje in promocija domoznanske zbirke, ki privabi še zlasti ljudi, ki jih veseli raziskovanje, ki radi brskajo po knjižničnem gradivu in se pomikajo od enega elektronskega vira do drugega. Nova tehnologija je še posebej uporabna za zanimivo in privlačno oblikovanje dejavnosti, pri čemer igra ni izključena. Pri slednji je raziskovanje, iskanje rešitve

vabljiva dejavnost, ki lahko poteka po zavutih poteh, v nasprotju z iskanjem odgovora na določeno vprašanje, kjer je pričakovani rezultat izbrano gradivo, informacija, ki je vabljiva, ko je enostavna. Zapleteno iskanje marsikoga odvrne in raje uporabi druge vire, npr. Googl.

Knjižnica lažje pridobi uporabnike na svojo spletno stran, ko jo ti poznajo in cenijo njeno delo. Ti bodo uporabljali digitalizirano gradivo in obisk priporočali še drugim. Ta pa se ne bo končal na spletni strani, slej ko prej bo uporabnika pripeljal v knjižnico. Osebno obveščanje, ki ga opravlja zadovoljen uporabnik, je najboljše povabilo v knjižnico. Lahko testirate. Odgovorite znancu, ki vas vpraša, »Kaj naj počnem?«, »Pojdi v knjižnico!«, in dobili boste odgovor na vprašanje, kako uspešne so knjižnice pri zadovoljevanju potreb prostega časa. Zanje se odločamo, ko nam ponujajo več kot drugi. To je lahko drugačno, boljše, udobnejše, cenejše, bogatejše, svobodnejše, kar predvsem pomeni: dobro, dostopno z manj ovirami. Oblikovanje take ponudbe je zahtevna naloga sodobnega menedžmenta, ki je, še zlasti v primerjavi z vodenjem in upravljanjem v prejšnjem družbenem sistemu, postavljen pred hudo konkurenco in skupaj z uporabnikom pred grožnjo, da se bo kulturno poslanstvo knjižnice spremenilo v komercialno ponudbo. Tega seveda ne morejo preprečiti še tako dobri zakoni in strokovna priporočila, ko vodstvu in osebju knjižnice nista jasna namen knjižnice in njena moč. Njihova prizadevanja bodo velika, učinek pa lahko vprašljiv. Hudo je, če zlorablajo njeno poslanstvo, namerno ali nevede, lahko celo s prepričanjem, da opravljajo koristno delo. Zato je še zlasti poudarjanje sprostitev in užitka pri prostem času potrebno uporabljati s premislekom; ti cilji so lahko hitro doseženi, ne vodijo pa v osebni in osebnosti razvoj. Vsekakor pa je priporočljivo, da tudi pri tej nalogi knjižnice sodelujejo z drugimi organizacijami, tako so hkrati prisiljene svoje poslanstvo nenehno preverjati, utemeljevati in ohranjati drugačnost znotraj podobnih ponudnikov storitev. Knjižnica pa svoje poslanstvo lažje uresničuje v okolju, kjer ustanovitelji podpirajo njene cilje in kjer njeno delo vključujejo v prizadevanja za izboljšanje kulture bivanja. V takem okolju ni nenavadno, da splošna knjižnica deluje brezplačno, članstvo v splošni knjižnici pa prinaša ljudem lahko celo brezplačen obisk javnih muzejev in galerij in drugih javnih ustanov, ki so pomembni za širjenje znanja in vedenja. S takim načinom dela je položena pot za sodelovanje med njimi pri organizaciji in izvajanju aktivnosti za raziskovalno in ustvarjalno sproščujoče delovanje posameznikov in skupin v prostem času.

P.S.

Prav ob zaključku tega pisanja sem prejela počitniški pozdrav: Živjo, pišem ti s sanjskih počitnic, ki jih preživljam s slovenskimi zvezdami! Mateja.

Na kartici Knjižnice Bežigrad je slika knjižnice, iz katere se vijejo imena slovenskih avtorjev. Hvala avtorjem za to izvirno spodbudo za preživljanje prostega časa!

Literatura:

Kocijan, G. Knjiga in bralci. – Ljubljana: Kulturna skupnost Slovenije, 1974.

Martinčič, T.: Posvetovanje » Knjižničarji spodbujamo branje« .- Knjižničarske novice 15(2005)6, str. 1-5.

Nacionalni program za kulturo. Ljubljana: Ministrstvo za kulturo, 2004.

Novljan, S. (2005). Knjižničarstvo . V: Knjižna kultura. / Breznik, M.& Novljan, S. & Jug, J. & A. Milohnič, A. Spremnna beseda G. Kocjan.- Ljubljana: UMco, 2005, str. 84-160

Novljan, S.: Splošne knjižnice. Poročilo za leto 2003.- Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica 2004.

Proust, Marcel: Na pragu duhovnega življenja.- Sodobnost 68 (2004)dec, str. 1516-1519.

Standardi za splošne knjižnice (za obdobje od 1.maja 2005 do 30. aprila 2015).- Ljubljana: Republika Slovenija: Nacionalni svet za knjižnično dejavnost. 21.april 2005